

Філасофія асэнсавання рэчаіснасці ў творах Максіма Гарэцкага

Творчасць Максіма Гарэцкага адкрыла новы этап ва ўзмацненні эпічнага пачатку ў мастацкіх пошуках беларускіх пісьменнікаў 20-х гадоў мінулага стагоддзя, скіравала іх погляды на аб'ектыўную рэальнасць. Глыбіня таленту М. Гарэцкага -- эпоха новых грамадскіх і эстэтычных пазіцый, пераацэнкі чалавечых каштоўнасцей, існавання самых разнастайных поглядаў на адну і тую з'яву, праблему ў дачыненні да рэчаіснасці і на самую асобу чалавека.

Ужо ў першых сваіх апавяданнях "У лазні", "Роднае карэнне", "Стогны душы", "У панскім лесе", "Красаваў язмін", якія потым складуць зборнік "Рунь" (1914 г.), малады пісьменнік будзе задумвацца над праблемамі духоўнага росту асобы, асветы і культуры, згатаўляе нацыянальнай душы беларуса і такім пытаннем, як беларуская ментальнасць. Па сутнасці, гэта будуць тыя ж адвечныя пытанні і праблемы, што ў свой час спрабавалі вырашыць класікі сусветнай і рускай літаратуры М. Пруст, Ф. Кафка, А. Барбюс, Л. Талстой, І. Бунін, А. Белы, а таксама і беларускай - Я. Купала, Я. Колас, М. Багдановіч і інш.

На раннім этапе творчасці М. Гарэцкага выразна выявіліся дзве мастацкія тэндэнцыі -- адлюстраванне рэалістычнага жыцця ва ўсіх яго формах і лірычнае, часам і ідэальнае спасціжэнне гэтай рэчаіснасці праз разнастайныя стылявыя элементы філасофскай прозы. Як мастак грамадзянскага гучання, пісьменнік закранаў і праблемы дзейснага, творчага пачатку ў чалавечай асобе, так і ў шматлікай людскай масе, стараўся акрэсліць важнаць асобы на глебе значнасці натоўпу. Гэта ідэя потым будзе вырашацца мастаком слова ў праблеме нацыянальнага характару беларуса, яго нацыянальнай свядомасці як стана ўнутранага адлюстравання свету ў чалавечай душы ("Дзве душы") : Ігнат Абдзіраловіч, герой аповесці імкнецца спасцігнуць тэндэнцыі грамадскага развіцця. Твор уражвае сваёй эмацыянальнасцю і натуральнасцю замалёвак у паказе рэвалюцыйнага часу. Гэта праўдзівы твор пра той грозны і жорсткі час, калі ў сутычцы сышліся супрацьлеглыя сілы, выявіўшы ўсю сукупнасць прынцыпаў і нормы паводзін большавікоў. Пісьменнік даследуе такі стан, калі ў душы чалавека адбываецца пастаянны маральны рух, калі ён можа ўлавіць дыялектыку свайго жыцця і гэта становіцца праявай рэчаіснасці, сутнасцю яго душы і набывае модус філасофскага погляду на гісторыю развіцця грамадства. Раздвоенасць душы, якую маюць многія героі М. Гарэцкага: Клім Шамоўскі ("У лазні"), Архіб Лінкевіч ("Роднае карэнне"), Ігнат Абдзіраловіч ("Дзве душы"), Антон Жабон ("Антон"), Касцюк Зарэмба ("У чым яго крыўда ?") і інш., - з'ява, якая звязана была з гістарычным і сацыяльным быццём нацыі, з пакутлівым шляхам развіцця самасвядомасці. Дзве душы (дваістасць) -

унутраны стан чалавечай асобы, адлюстраванне яе сумненняў і перажыванняў, рух маральных эмоцый, якія здольны ўлавіць усю цяжкасць пазнання рэчаіснасці. У М.Гарэцкага праблема дуалізму набывае філасофскі характар, бо сапраўды звязана з рэфлексійнымі фактарамі ў адраджэнні самаідэнтыфікацыі беларуса. Раздвоенасць у пісьменніка - гэта яднанне двюх ідэй, двух вызваленчых рухаў: індывідуальнага і нацыянальнага.

Аўтар у многіх сваіх творах даводзіць, што жыццё мае свае аб'ектыўныя рэаліі, якія абцяжараны ў большасці сацыяльнымі ўмовамі, таму спроба змяніць існаванне людзей да лепшага патрабуе вялікіх намаганняў. Так, у апавяданні "Стогны души" чытаем: "Я жыць хачу вольным жыццём -- жыццём радасці, добрага, вясёлага смеху і ўсяго таго, што побач з другім творыць гармонію жыцця. Я хачу новага, лепшага жыцця. Я крэпка, усімі сваімі сіламі жадаю яго! Бо незадаволен, вельмі незадаволен... Як толькі стаў я мець сваё сумленне, маю вялікую ахвоту, думку сэрца, як бы выпаўзці самому і другіх вызваліць з гэтага жыцця. Бо ў ім навокал адны аграмадныя, гідкія камы броду, броду дрэннага, гнойнага... Я не хачу трываць! І не вытрываю, бо нельга вытрываць. Я сціну, сарву ланцугі свайго старога жыцця і зраблю жыццё новае. Зраблю! Перву ланцугі спрадвечнай гульні-лені, ланцугі глумы, шальмоўства і страшэннай, аграмаднай цемнаты векавечнай..." [1, с.16]. Героі М.Гарэцкага жывуць марай палепшыць жыццё народа, аднак яна разбіваецца аб цяжкі груз абыхавасці многіх людзей да такіх высокіх памкненняў. Адсюль узнікае праблема свабоды і несвабоды выбару як філасофская катэгорыя. Характары, створаныя пісьменнікам прадстаюць перад намі як людзі зняважаныя самой уладай, якія пратэстуюць супраць сацыяльнага і духавнага рабства, хоць да гэтага яны яшчэ і не падрыхтаваныя. Таму ў словах дзеда Яхіма ("Роднае карэнне") праглядаецца аўтарская думка: "Бярэжч трэба Архіпа: мала з нашага сялянскага роду ў людзі наўчоныя выходзяць, а калі й выдзе каторы, дык барані ты яго, божухна! Бо трудненька такому адразу прырасці ў нашым стане людзей, паркалёвых людзей. Праз тое трудненька, што як-ніяк, а роднае карэнне глыбока сядзіць у ім. Ось і мучыць яго пытанні розныя: чаму я - пан, а брат мой, брат, каторы сто раз больш мяне працуе, пот лье, у каторага рукі ў мазалях і закарэлі, каторы век сумуе, ды гаруе, і ў гарэлцы душу топіць, думы залівае, гэты брат, родненькі сын мае мамачкі роднае, ён - мужык, мужык, эх! Вось і мучаецца чалавек: чаго на свеце так папарадкувана! Далі - болі, адкуля свет, адкуля што. Бога шукаць пачынае, як той Эроіл. Глядзіш: дыбаў, дыбаў чалавек па гэтаму каўзалю, - пасклізуўся, зваліўся..." [1, с. 32]. Пісьменнік упершыню ў беларускай літаратуры загаварыў аб беражлівым стаўленні да нацыянальнага інтэлігента, выхадца з народнага асяроддзя. Гэтаму інтэлігенту яшчэ не хапае трываласці, унутранай перакананасці ў сваіх справах, але гэта ўжо герой - асветнік, які здольны ў будучым змагацца з негатыўнымі бакамі сялянскага ўкладу жыцця, несці ў масы новую мараль і этыку паводзін. Засяродзіўшыся на вобразе Архіпа Лінкевіча ("Роднае карэнне") аўтар імкнуўся да разгадкі архетыпаў нацыянальнага характару. За пакутлівымі разважаннямі і

перажываннімі героя праглядаюцца ўнутраныя пошукі аўтара, звязаныя з разгадкай народнага сэнсу быцця наогул. Адсюль спроба праз унутраныя маналогі, рэфлексію мастацкага тыпу выявіць эмацыянальны свет асобы, яе маральную сутнасць і эстэтычную каштоўнасць. Глыбокія духоўныя роздумы героя твора аб бяссілі навукі наводзяць на думкі пра жывучасць і трываласць народнага вопыту, культурных традыцый папярэднікаў, непарыўнасці "роднах каранёў", якія павінны жывіць рэальна стан чалавечага быцця і ўзбагачаць запатрабаванні сучаснасці.

Філасофская праблема свабоды і адказнасці ўзнімаецца Максімам Гарэцкім у абразку "Чырвоныя ружы". Письменнік у творы апавядае пра драматычныя старонкі гісторыі свайго народа, узнімае складаныя маральныя праблемы добра і зла, злачынства і пакарання, свабоды і бяспраўнасці. Чатыры абразкі з мінулага тут аб'яднаны ў цэласны твор адзінай аўтарскай задумай, якая даследуе шляхі фарміравання нацыянальнага менталітэту беларуса. Вобраз руж - сімвал актыўнай жыццёвай пазіцыі. Прага пошукаў, настойлівае імкненне герояў твора спасцігнуць сутнасць філасофскіх пытанняў за штодзённымі клопатамі, выклікаюць сімпатыі да іх. У такіх пошуках жыве моцны дух бунтарства і вольнасці.

У драматычным абразку "Антон ідэйнай асновай роздуму М. Гарэцкага стала філасофія нацыянальнага адраджэння. Беларуская літаратура, на думку аўтара, павінна паказаць народу, "хто ён быў, што ён цяпер, чым мог стаць". У напрамку "філасофіі жыцця" праходзіць спрэчка паміж Маскоўскім дэмакратам, Польшскім публіцыстам і Беларускім аўтарам. У цэнтры іх ўвагі -- праблема зместу і сутнасці літаратуры. Беларускі аўтар прызнае перавагу духоўнага ў жыцці народа: трэба разумець душу селяніна, яго прагу да свабоды і права на веравызначэнне. Письменнік на першы план выносіць апалогію палессядомага, кантэнтам якога выступае душа, здольная заўсёды супраціўляцца сацыяльнаму злу. Паглыбляючы філасофію беларускага адраджэння, мастак слова заўсёды ўлічваў культурны ўзровень развіцця сусветнага мастацтва, на які баларусы павінны арыентавацца, каб знайсці сваё месца сярод іншых нацый.

Творы М.Гарэцкага даюць адчуць дух эпохі 20-гг. мінулага стагоддзя, складанасць і супярэчлівасць гістарычных перамен, якія адбываліся на гэтым этапе развіцця нацыі, вызначыць ідэйную пазіцыю самаго аўтара, вучаць чытача шанаваць і берагчы свае карані, багатую культурную спадчыну беларускага народа, бо толькі тады можна спасцігнуць адказ на пытанні: што ўяўляе сабой і для чаго жыве чалавек?

Максім Гарэцкі верыў у духоўную моц свайго народа. Мастацкая проза пісьменніка цесна звязана з лепшымі агульнаўрапейскімі традыцыямі. Письменнік як філосаф паказаў, што чалавек і яго жыццё пастаянна мяняецца: побыт, свядомасць, мараль. Прагрэс ніколі не будзе завершаны. Чалавек з'яўляецца стваральнікам свайго быцця і шчасця, ініцыятарам змен у свеце - у гэтым і заключаны асноўны змест філасофскай прозы нацыянальнага мастака слова.

Літаратура

1. Гарэцкі, М. Творы : апавяданні , аповесці / М.Гарэцкі. - Мінск : Мастацкая літаратура, 1995. - 446 С.
2. Гарэцкі, М. Скарбы жыцця / М.Гарэцкі // Полымя. -1993, - №2. - С.3-128.
3. Конан, У. У пошуках страчанага раю (міфалагічныя і біблейскія матывы ў літаратуры XX стагоддзя) / У.Конан // Полымя. - №4. -С.190-206.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ